

УДК 658.152.32

Т. А. Орошан,
директор, Лубенський фінансово-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії, відмінник аграрної освіти та науки, викладач-методист, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

К. О. Кухта,
к. е. н., викладач обліково-фінансових дисциплін,
Лубенський фінансово-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.4.51

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

T. Oroshan,
Principal of Lubny Financial-economic college of Poltava State Agriculture Academy
K. Kukhta,
PhD in Economics, teacher of accountant-financial
of Lubny Financial-economic college of Poltava State Agriculture Academy

RESEARCH OF THE EFFICIENCY OF THE USE OF FIXED ASSETS

У статті розглянуто сучасні уявлення до трактування економічного змісту поняття "основні засоби" та їх класифікацію.

Розкрито роль аналізу та структуру основних засобів, чинники, які впливають на рівень ефективності їхнього використання. Розглянуто проблеми експлуатації основних засобів і їхню значущість у виробничому процесі. Ефективність використання основних засобів підприємств залежить від низки показників. За допомогою виконаних розрахунків можна чітко визначити важливе значення основних виробничих фондів у виробництві, а також з'ясувати, які з чинників найістотніше впливають на ефективність їхнього використання. Основні засоби є фундаментальними у ході створення продукції.

Проаналізовано підходи до трактувань понять "основні засоби" та "основні фонди" з метою пошуку спільних та відмінних рис і подальшого відображення в бухгалтерському обліку.

Розглянуто методи оцінки основних виробничих фондів, представлено перелік основних засобів, формули розрахунку показників їх використання.

Діяльність підприємства нерозривно пов'язана з наявністю та використанням основних засобів, які повинні характеризуватися відповідним складом та структурою для здійснення процесу виробництва. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємства та отримання необхідної величини прибутку необхідно здійснювати постійний аналіз ефективності використання основних засобів та досліджувати фактори, які впливають на цю зміну.

Розкрито зміст та сучасні методичні підходи до оцінювання ефективності використання основних фондів. Здійснено огляд основних показників ефективності використання основних фондів. Проаналізовано систему взаємозалежних показників (коефіцієнтів), які безпосередньо характеризують рівень використання основних фондів і виробничих потужностей, а також розкривають резерви подальшого поліпшення їхнього використання.

Питання ефективності використання є досить актуальним, адже від нього залежить життєдіяльність підприємства, тому в статті проведено подальше дослідження цієї проблеми та узагальнено отримані результати.

The article deals with contemporary ideas for the interpretation of the economic content of the concept of "fixed assets" and their classification.

The role of analysis and structure of fixed assets, factors that affect the level of efficiency of their use are revealed. The problems of exploitation of fixed assets and their significance in the production process are considered. The efficiency of using fixed assets of enterprises depends on a number of indicators. Using the calculations can be clearly identified the importance of fixed assets in production, as well as find out which factors most significantly affect the efficiency of their use.

Fixed assets are fundamental in the production of products.

The approaches to interpreting concepts of "fixed assets" and "fixed assets" with the aim of finding common and distinctive features and further reflection in accounting.

The methods of estimation of the main productive assets are considered, the list of fixed assets, the formulas for calculating the indicators of their use was presented.

The activities of the enterprise are inextricably linked with the availability and use of fixed assets, which must be characterized by the appropriate composition and structure for the implementation of the production process. In order

to ensure the company's competitiveness and obtain the required return, it is necessary to continuously analyze the efficiency of the use of fixed assets and to investigate the factors that influence this change.

The content and modern methodical approaches to the evaluation of the efficiency of the use of fixed assets are revealed. An overview of the main indicators of the efficiency of the use of fixed assets. The system of interrelated indicators (coefficients) is analyzed which directly characterize the level of utilization of fixed assets and production capacities, as well as reveal reserves for further improvement of their use.

The question of the effectiveness of use is very relevant, because it depends on the life of the enterprise, so in this article we will conduct a further study of this problem and summarize the results.

Ключові слова: основні фонди, класифікація основних фондів, фондівіддача, фондомісткість.

Key words: fixed assets, classification of fixed assets, return on assets, capital intensity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Підвищення ефективності використання основних засобів підприємств є одним з основних питань в умовах ринкових відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить фінансовий стан підприємства, конкурентоспроможність його продукції на ринку. Забезпечення певних темпів розвитку та підвищення ефективності виробництва можливе за умови інтенсифікації відтворення та ліпшого використання діючих основних фондів підприємств. Ці процеси, з одного боку, сприяють постійному підтриманню належного технічного рівня кожного підприємства, а з іншого — дають змогу збільшувати обсяг виробництва продукції без додаткових інвестиційних ресурсів, знижувати собівартість виробів за рахунок скорочення питомої амортизації й витрат на обслуговування виробництва та його управління, підвищувати фондівіддачу та прибутковість.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблему ефективності використання основних засобів досліджували ряд вчених, серед яких можна виділити: Бондар Н.М., Кругляк Б.С., Бондар Т.П., Зайцева О.Б., Ковальов А.І., Скиба Г.В., Подольська В.О., Яріш О.В. та інші.

МЕТОЮ СТАТТІ

Як показує огляд наукової літератури вітчизняних і зарубіжних економістів, дискусійними залишаються питання щодо визначення основних засобів як економічної категорії, їх класифікації, забезпечення ефективності використання основних фондів. У зв'язку з цим метою даної статті є аналіз методів оцінювання ефективності використання основних фондів та проаналізовано трактування понять "основних засобів" та "основних фондів".

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З виникненням бухгалтерського обліку, вчені почали застосовувати поняття "основні

засоби" та "основні фонди". Прийнято вважати, що термінами "основні фонди" і "основні засоби" визначено одні й ті самі об'єкти, проте перший із термінів використовується в податковому законодавстві, а другий використовується в бухгалтерському обліку. До 2011 року в податковому законодавстві використовувалося поняття "основні фонди", яке було частково ліквідовано шляхом заміни на "основні засоби" в п'ятому розділі "податок на прибуток". Що ж до інших податків, то поняття "основні фонди" залишилось. Однак, в економічній теорії термін "основні фонди" почали використовувати задовго до появи в Україні податкового обліку. Таким чином, вважають, що одним з перших визначень терміну "основні фонди" є висловлювання А. Сміта про те, що "фондом є будь-яке накопичення продуктів землі і промислової праці. Фонд буде капіталом лише в тому випадку, якщо він приносить власнику дохід чи прибуток" [3, с. 327]. Отже, А. Сміт визначав фонди як матеріальну основу для утворення капіталу.

Стосовно сутності основних засобів сучасні зарубіжні економісти вважають їх засобами, які мають значний термін експлуатації, використовуються підприємством та придбаються не з метою їх подальшого перепродажу [4, с. 123]. Тобто основна увага акцентується на довгому терміні використання, а також на тому, що основними засобами активи стають лише з моменту введення в експлуатацію. Крім того, цікавим, на наш погляд, є відсутність будь-яких посилань на те, що ці засоби зношуються і їх вартість втрачається поступово. Враховуючи вищесказане, ми вважаємо дане визначення дещо поверхневим і неповним.

Проаналізувавши визначення понять "основні засоби" та "основні фонди", можна побачити, що автори по-різному трактують ці поняття, називаючи їх або засобами праці, або матеріальними активами, або матеріально-речовими цінностями, але майже кожен з авторів зазначає, що вони використовуються протягом

Таблиця 1. Аналіз поглядів вчених щодо визначення поняття "основні фонди" та "основні засоби"

№ з/п	Підходи до визначення	Автор											
		Макаровська Т.П.	Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О.	Кірейцев Г.Г.	Загородний А.Г.	Бутинець Ф.Ф.	Чебанова Н.В., Василенко Ю.А.	Липиленко О.В.	Мочерний С.В.	Голов С.Ф., Єфіменко В.І.	Цал-Цалко Ю.С.	Куттер М.І.	Ковалев В.В.
1	Засоби праці	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+
2	Частина майна підприємства	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	Матеріальні активи	-	-	-	+	+	+	+	-	+	-	-	-
4	Непоточні активи	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-

тривалого періоду і втрачають свою вартість частинами.

На основі проведеного аналізу наукової літератури щодо трактувань та визначень, слід перейти до ознайомлення показників оцінки ефективності основних фондів.

Показника ефективності використання основних фондів підприємства розділяють на дві групи:

1) узагальнюючі,

2) конкретні.

До узагальнюючих відносяться: — фондівіддача, фондомісткість, рентабельність основних фондів.

До конкретних показників відносяться: — коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, коефіцієнт інтегрального використання обладнання, резерв виробничої потужності.

Основним узагальнюючим показником використання основних фондів є фондівіддача. Це відношення обсягу товарної продукції за аналізований період до основних виробничих фондів. Використовується також обернений показник — фондомісткість. Його розраховують як відношення основних виробничих фондів до обсягу товарної продукції [2, с. 248].

Фондомісткість показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції та обчислюється за формулою (1) [2, с. 247].

$$F_v = 1/f_v = \Phi_{ср} / ВП \quad (1)$$

При визначенні фондівіддачі та фондомісткості обсяг продукції обчислюється у вартісному, натуральному та умовному вираженні. Основні виробничі фонди визначаються відповідно до вартості, зайнятої площі або в іншому вираженні, причому до уваги береться їх середній хронологічний розмір за аналізований період (як правило, середньорічний).

Більш точно використання основних виробничих фондів відображає показник фондівіддачі, розрахований, виходячи з обсягу продукції у натуральному вираженні. Проте натуральні та умовно-натуральні виміри обсягу продукції використовуються лише на підприємствах, що випускають продукцію одного виду, або

Рис. 1. Видова (технологічна) класифікація основних фондів підприємств

Джерело: [7].

продукцію, яку можна привести до одного виду.

Під фондовіддачею — розуміють показник ефективності використання основних виробничих фондів, який характеризує обсяг виробленої підприємством продукції (послуг) у вартісному вираженні (ВП) одиницею основних виробничих фондів (Фср). Її можна розрахувати за формулою (2) [2, с. 247].

$$тв = ВП / Фср \quad (2).$$

Перевагою показника фондомісткості є те, що його чисельник може бути розкладений на складові за окремими цехами і групами обладнання. Це дозволяє виявити вплив використання техніки на кожній виробничій ділянці на узагальнюючий показник використання фондів.

Основні фонди — це засоби виробництва; це засоби праці у вартісному вираженні, які функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній натурально-речовій формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції (послуг), що виробляється, частинами і міру спрацювання [2, с. 110].

Роль основних засобів у процесі праці визначається тим, що у своїй сукупності вони утворюють виробничо-технічну базу і визначають можливості підприємства по випуску продукції, рівень технічної озброєності праці. Накопичення основних засобів і підвищення технічної озброєності праці, збагачують процес праці, надають праці творчий характер, підвищують культурно-технічний рівень суспільства.

Видова (технологічна) класифікація основних фондів підприємств подана на рисунку 1.

Як вже було сказано, при оцінці ефективності використання основних виробничих фондів, важливим показником при розрахунках являється фондовіддача та фондоємність. Розглянемо більш детально ці показники

Найважливіший фактор підвищення фондовіддачі — забезпечення оптимальної структури основних виробничих фондів. Фондовіддача багато в чому залежить також від сформованих пропорцій між основними і оборотними фондами. При оптимальному забезпеченні засобів праці предметами праці більш інтенсивно використовуються перші, і навпаки, при нестачі оборотних фондів знижується ефективність використання основних фондів.

На показник фондовіддачі впливають два фактори: зміна обсягу валової продукції та середньорічної вартості основних виробничих фондів

До системи взаємозалежних показників (коефіцієнтів), які безпосередньо характеризують рівень використання основних фондів і ви-

робничих потужностей, а також розкривають резерви подальшого поліпшення їхнього використання, відносяться:

- використання в часі (коефіцієнт екстенсивного навантаження);
- використання в одиницю часу (коефіцієнт інтенсивного навантаження);
- загальне використання (коефіцієнт інтегрального навантаження).

Перший показник (Кекст) визначається шляхом розподілу часу фактичного використання на максимально можливий час використання основних фондів. Другий показник (Кінт) отримуємо в результаті розподілу фактичної кількості продукції, зробленого в одиницю часу роботи устаткування, на максимальний випуск цієї продукції, яку можна зробити за участю даних основних фондів у ту ж одиницю часу. Третій показник (Кінтегр) розраховується шляхом перемноження перших двох показників.

Заслугове на увагу підхід до оцінювання основних засобів виробництва, який запропонував Сідун В.А. Вчений, показники використання основних фондів поділяє на три групи:

- показники ступеня зносу (коефіцієнти зносу та придатності);
- показники інтенсивності відновлення основних фондів (коефіцієнти оновлення та вибуття, швидкість оновлення);
- показники ефективності використання основних фондів (загальні та часткові) [6, с. 78—79].

Досить цікавою є методика розрахунку ефективності капітальних вкладень з урахуванням спеціалізації та рівня виробництва валової продукції аграрних підприємств, запропонована Г. Зоріним і Т. Тетеріною [8]. У основі розробленої методики розрахунку інвестицій лежать функціональні зв'язки між забезпеченістю основними засовами і виробництвом сільськогосподарської продукції. Ця методика включає три етапи. На першому етапі визначається обсяг інвестицій (I_1), необхідний для простого відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств з урахуванням чинника часу, який зумовлює неоднакову вартість грошей у різні періоди часу:

$$I_1 = \sum_{i=1}^n A_i * T_0 \quad (3),$$

де A — величина нарахування амортизації для i -го виду діяльності підприємства;

T_0 — термін окупності;

n — кількість видів діяльності підприємства.

На другому етапі проводять розрахунок інвестицій (I_2) з позицій збільшення основних засобів до умовного рівня, який відповідає певним економічним параметрам конкретного

підприємства:

$$I_2 = \sum_{i=1}^n K_{пл} * K_{ф} \quad (4),$$

$K_{пл}$ — планова вартість основних засобів підприємства;

$K_{ф}$ — фактична вартість основних засобів підприємства. Передбачається, що умовний рівень основних засобів залежатиме від обсягу і виду виробленої продукції, наявності і якості трудових та земельних ресурсів.

На третьому етапі визначають потребу в інвестиціях (I_3), які забезпечують зростання обсягу виробництва продукції підприємств, згрупованих по напрямках спеціалізації:

$$I_3 = T_{пр} \sum_{i=1}^n z_i * f_i(K, L, N) \quad (5),$$

де $T_{пр}$ — темпи приросту виробництва продукції;

z_i — коефіцієнт чутливості інвестицій до приросту обсягу виробленої продукції i -го виду діяльності;

K — вартість основних засобів підприємства;

L — кількість працівників підприємства;

N — площа сільськогосподарських угідь.

У результаті сукупний обсяг інвестицій (I) для забезпечення розширеного відтворення основних засобів підприємств можна вичислити використавши формулу:

$$I = I_1 + I_2 + I_3 \quad (6).$$

ВИСНОВКИ

Отже, з'ясовано сучасні методичні підходи до оцінювання ефективності використання основних фондів. Для характеристики використання основних фондів слід застосовувати узагальнюючі показники — фондівіддачу та фондомісткість.

Проаналізувавши визначення понять "основні засоби" та "основні фонди", можна побачити, що автори по-різному трактують ці поняття, називаючи їх або засобами праці, або матеріальними активами, або матеріально-речовими цінностями, але майже кожен з авторів зазначає, що вони використовуються протягом тривалого періоду і втрачають свою вартість частинами.

Питання методології оцінки ефективності використання основних фондів та класифікація основних засобів будуть основою подальших досліджень.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид, доп. і перероблене / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с.

2. Економіка підприємства: навч. посібник. / За ред. Шаповал В.М. — Київ, 2006. — 488 с.

3. Історія економічних учень підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. — К.: КНЕУ, 1999. — 564 с.

4. Кузьмін Д.Л. Основні засоби і основні фонди: порівняльний аспект // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2012. — № 2 (23). — С. 148—155.

5. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. Структур.-логіч. навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2001.

6. Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. Економіка підприємства: навчальний посібник. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 356 с.

7. Экономика предприятия: учеб. Пособие / В.П. Волков [и др.]; под общ. ред. В.П. Волкова. — М: Новое знание, 2009. — 677 с.

8. Зорин Г. Источники финансирования процесса воспроизводства основных фондов в сельском хозяйстве / Г. Зорин, Т. Тетерина // Аграрний вестник Урала. — 2010. — № 12. — С. 47—53.

References:

1. Andriychuk, V.H. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpryemstv* [The economy of agrarian enterprises], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.

2. Shapoval, V.M. (2006), *Ekonomika pidpryiemstva* [Business Economics], Kyiv, Ukraine.

3. Kornijchuk, L. Ya. Tatarenko, N. O. and Poruchnyk, A. M. (1999), *Istoriia ekonomichnykh vchen'* [The history of economic studies], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Kuz'min, D.L (2012), "Fixed assets and fixed assets: a comparative aspect", *Problemy teorii ta metodolohii bukhgalters'koho obliku, kontroliu i analizu*, vol. 12(23), pp. 148-155.

5. Pokropuvnyj, S. F. (2001), *Ekonomika pidpryiemstva* [Business Economics], KNEU, Kyiv, Ukraine.

6. Sidun, V. A. and Ponomar'ova, Yu. V. (2006), *Ekonomika pidpryiemstva* [Business Economics], 2nd ed, Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.

7. Volkov, V.P. (2009), *Ekonomyka predpryiatyia* [Enterprise economy], Novoe znanye, Moscow, Russia

8. Zoryn, H. and Teteryna, T. (2010), "Sources of financing the process of reproduction of fixed assets in agriculture", *Ahrarnyj vestnyk Urala*, vol. 12, pp. 47—53.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2019 р.